

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Batı Klasikleri

İLİMLER VE SANATLAR
HAKKINDA
NÜTUK

J. J. Rousseau

MEB YAYINLARI

BATI KLASİKLERİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 1122

BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 250

Batı Klasikleri : 50

Kitabın adı

İLİMLER VE SANATLAR
HAKKINDA NUTUK

Yayın kodu

89.34.Y.0002.433

ISBN 975.11.0032-1

Baskı yılı

1989

Baskı adedi

20.000

Dizgi, baskı, cilt

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Y

Batı Klasikleri

İLİMLER VE SANATLAR HAKKINDA NUTUK I

J. - J, Rousseau

Çeviren
SABAHAATTİN EYÜBOĞLU

İstanbul 1989

İLİMLER VE SANATLAR HAKKINDA NUTUK

BİRKAÇ SÖZ⁽¹⁾

Şöhret nedir ki? İşte ben şöhretimi şu zavallı esere borçluyum. Bana bir mükâfat kazandırmış ve adımlı tanıttırmış olan bu eser, nihayet orta halli bir yazıdır; hattâ diyebilirim ki bu kitabın⁽²⁾ en zayıf parçalarından biridir. Bu ilk yazı yalnız değeri kadar rağbet görmüş olsaydı onu yazan adam nice felâketlerden kurtulmuş olurdu. Fakat lâıyk olmadan kazandığım bu şerefin beni sonradan bu şereften daha haksız bir nıkbeta sürüklemesi mukaddermiş.

-
- (1) Bu nutuk Dijon Akademisinin 1749 da ortaya koyduğu şu müsabaka sualine cevap olarak yazılmış ve birinciliğı kazanmıştır: İlimlerin ve sanatların ihyası ahlâkın düzelmesine yardım etmiş midir? Rousseau bu suale yalnız meşhur nutku ile değil bütün hayatı ve eserleriyle hayır cevabını vermiştir. Nutkun ehemmiyeti Rousseau'nun muharrirlik hayatında bir hareket noktası oluşu ve eserlerindeki başlıca tezi hulâsa edışıdır. Rousseau ölünceye kadar bu nutuktaki fikirlere sadık kalmış ve bütün eserleri âdeta aynı fikirlerin tevsî ve ispatı için yazılmıştır. Rousseau'nun tezi ne kadar garip görünürse görünsün hâlâ bugün bile kuvvet ve tazeliğini muhafaza etmektedir. Avrupa medeniyetinin şimdiki buhran günlerinde birçok mütefekkirler sanat ve ilimlerin insan hayatındaki mevkii meselesine dönmektedirler. Dijon Akadem

ÖNSÖZ

İşte şimdiye kadar üzerinde durulmuş en büyük ve en güzel meselelerden biri. Bu nutukta, edebiyatın her köşesini sarmış,, hattâ bazan akademelerin programlarına kadar girmiş olan metafizik oyunları üzerinde değil, insan oğlunun saadetiyle alâkalı hakikatlerden biri üzerinde durulmaktadır.

Suale menfi cevap vermeğe cüret edişimin kolay kolay affedilmiyeceğini biliyorum. İnsanların bugün hayran oldukları her şeye cephede hücum eden bir adamı herkesin fena karşılayacağı muhakkaktır. Bir kaç kâmil insan bana hak verdi diye herkesin de hak vereceğini ümit edemem; bu hususta kararımı vermiş bulunuyorum: kibar münevverler, gözde edipler tarafından beğenilmek endişesinde değilim. Her devirde zamanın, memleketin ve cemiyyetin fikirlerine bağlı olarak yaşamaya mahkûm insanlar bulunur. Bugün ileri fikirli ve filozof geçinen öyle adamlar vardır ki Ligue zamanında yaşamış olsalardı, yine zamana uymak için birer softa kesilirlerdi. İnsan, devrinin ötesinde yaşamak isterse bu türlü okuyucular için yazmamalıdır.

Bir kelime daha söyleyip bitireceğim. Böyle bir şeref kazana-
cağıma pek güvenmemiş olduğum için nutku gönderdikten sonra yeni bir kalıba dökmüş, uzatmış ve adeta başka bir eser haline sokmuştum. Fakat bugün artık onu ilk şekliyle vermek mecburiyetini duydum. Yalnız bir kaç not ve iki parça ilâve ettim. Kolayca belli olan bu ilâveleri Akademi belki de kabul etmezdi. Dürüstlük, h

NUTUK

İlimlerin ve sanatların ihyası ahlâkın düzelmesine yardım etmiş midir?

Decipimur specie recti⁽¹⁾ - Horatius -

İlimlerin ve sanatların ihyası ahlâkın düzelmesine mi, bozulmasına mı yardım etmiştir? İşte tetkik edilecek şey. Bu meselede ben hangi tarafı tutacağım? Hiçbir şey bilmiyen ve bilmediğinden utanmıyan bir adama yaraşan tarafı, efendiler.

Söyliyecek olduğum şeyleri huzuruna çıktığım mahkemeye lâayık bir şekilde ifade etmenin ne kadar güç olacağını hissediyorum. Avrupanın en bilgin heyetlerinden biri önünde bilimleri kötülemeye, meşhur bir akademide cehaleti methetmeye, hakiki bilginlere karşı hürmet duyarken ilmi hakir görmeye insan nasıl cüret edebilir? Bu tezatları gördüm; fakat cesaretim kırılmadı. Kendi kendime dedim ki, benim yaptığım ilmi kötülemek değil, faziletli insanlar karşısında fazileti müdafaa etmektir. İyi insanların dürüstlüğe verdikleri kıymet, âlimlerin ilme verdikleri kıymetten daha büyüktür. Neden korkabilirim? Beni dinliyen heyetin ilminden mi? Evet, itiraf ederim; fakat bu korku kanaatlerim için değil, nutkumun şekli içindir. Âdil hükümdarlar haksız oldukları münakaşalarda kendi kendilerini mahkûm etmekte hiç tereddüt etmemişlerdir. Bir hakkın

müdafaası için en müsait vaziyet, kendi dâvasında hüküm verecek dürüst ve münevver bir hasım karşısında bulunmaktır.

Bu düşünce ile bulduğum cesaret diğer bir düşünce ile büsbütün artıyor: içimden gelen ilhama uyarak hakikatı müdafaa ettikten sonra, hakkımdaki hüküm ne olursa olsun, benim mutlaka kazanacak olduğum bir mükâfat vardır: bu mükâfatı kendi kalbimde bulacağım.

I.

İnsanın, kendi gayretleriyle adeta yokluk içinden çıkışını, etrafına tabiatın sarmış olduğu karanlıkları aklının ışıklarıyla dağıtışını, kendi üstüne yükselişini, zekâsı ile göklere doğru atılışını, hudutsuz kâinat içinde dev adımlarıyla yürüyüşünü, daha büyük, daha güç bir iş olarak da kendi içine kapanıp insanı tanımaya, onun tabiatını, vazifelerini ve gayesini öğrenmeye çalıştığını görmek bizim için ne büyük, ne güzel bir temaşadır. Son asırlarda insanlık bu harikaları yeniden gösterdi.

Avrupa yeniden ilk çağın vahşiliğine düşmüştü. Bugün çok münevver olan kıtamızdaki milletler birkaç asır evvel cehaletten daha fena bir halde

doğmasına, edebiyatın ezelden düşmanı olan Müslümanlar sebep oldu. İmparator Konstantin'in tahtı yıkılınca eski Yunan dünyasının enkazı İtalya'ya geçti. Daha sonra Fransa da bu enkazdan feyiz aldı. Az sonra edebiyatı ilimler takibetti: yazmak sanatından sonra düşünmek sanatı doğdu. Garip görünmekle beraber belki de en tabiî tekâmül şekli budur. Netice itibariyle insanlar Musa'larla düşüp kalkmanın asıl faydasını idrak etmeye başladılar ki bu da onlar sayesinde insanların birbirlerine daha fazla yaklaşmaları idi. Çünkü Musa'lar, insanlara, karşılıklı takdirlerine lâyık eserlerle, birbirlerinin hoşuna gitmek arzusunu veriyorlardı.

Ruhun da vücut gibi ihtiyaçları vardır. Vücudun ihtiyaçları cem

sanatları besleyin; ey mesut köleler, o sizin özene bezene teşhir ettiğiniz kibar ve ince zevki onlara borçlusunuz. Aranızdaki münasebetleri pek tatlı, pek kolay bir hale getiren, o yumuşak huylarınızı, medenî şehir âdetlerinizi, hulâsa hiç bir fazilete sahip olmadan bütün faziletlere sahipmiş gibi görünmek meharretini onlar sayesinde elde ettiniz.

Kendini hissettirmemeğe çalışan pek sevimli ve ince bir nezaket şekli vardır ki, vaktiyle Atina ve Roma, dillere destan olan satvet ve ihtişam günlerinde, onunla temayüz etmişlerdir. Bu hususta, bizim asrımız ve bizim milletimiz muhakkak bütün devirleri ve bütün milletleri aşmıştır. Ukalâlığa varmayan felsefî bir eda, ne Germenlerin kabalına ne de İtalyanların nezaket maskaralığına düşmiyen tabî ve aynı zamanda mültefit muameleler, işte iyi bir tahsille elde edilen ve kibar muhitlerde gelişen zevkin mahsulleri.

Dış hallerimiz her zaman kalbimizdeki temayüllerin tam bir ifadesi olsaydı, hakikî felsefe, filozof

arasında yayılmasını daima memnuniyetle karşılamışlardır. Çünkü bu suretle onları, köleliğe pek müs

adını taşıyanların hepsinde bulunsaydı, bizim aramızda yaşamak ne tatlı bir şey olurdu! Fakat bütün bu meziyetler kolay kolay bir araya gelmez ve fazilet bu kadar süs ve gösteriş içinde yürümez. Servet ve ziynet bir insanın refah içinde yaşadığını, zarafeti de zevk sahibi olduğunu gösterebilir. Sıhhatli ve gürbüz bir adamın alâmetleri başkadır; saray dalkavuşunun kuvvet ve kudretini bir kurtizanın yaldızları altında değil, bir çiftçinin kaba elbisesi altında bulursunuz. Ruhun kuvvet ve kudreti olan faziletin de süslerle hiç alâkası yoktur. Faziletli adam, çıplak doğuşmeyi seven bir atlettir; kuvvetlerini kullanmaya mâni olan ve zaten birçoğu vücuttaki bir sakatlığı gizlemek için icat edilen bütün o bayağı süslere kıymet vermez.

Sanatın tavır ve hareketlerimizi henüz kalıplara sokmamış ve hislerimize sunî bir ifade vermemiş olduğu zamanlar, âdetlerimiz kaba fakat tabîî idi. İnsanların hareket tarzları arasındaki farklar ilk bakışta karakterleri arasındaki farkı gösterirdi. İnsan tabiatı o zaman daha iyi değildi; fakat insanlar birbirlerinin ruhuna kolayca nüfuz ettikleri için endişesiz yaşıyabiliyorlardı. Bugün artık kıymetini bilmediğimiz bu kolaylık onları birçok fena itiyatlarından koruyordu.

Zamanımızda hoş git

dir. Hep nezaket icapları, kibarlık zaruretleri içindeyiz; hep âdetlere, usullere uymaktayız. Hiç kendi ruhumuza uyduğumuz yoktur. Kimse olduğu gibi görünmeye cesaret edemez olmuş. Zaruretlerin mütemadi tazyiki altında cemiyet denilen bu sürüyü teşkil eden insanlar muayyen vaziyetler karşısında hep aynı şeyleri yapacaklardır; başka türlü hareket edebilmeleri için çok mühim sebepler olması lâzım. Bu yüzden karşımızdakinin nasıl bir adam olduğunu hiç bilemiyeceğiz; bu yüzden dostumuzu tanıyabilmek için büyük hâdiseleri bekliyeceğiz; o zaman da iş işten geçmiş olacak; çünkü onu tanımak zaten bu hadiseler için lâzımdı.

Bu sarahatsizliğin doğuracağı sayısız fenalıkları düşünün. Artık ne samimi

tehlikeli bir imansızlık kaim olacaktır. Birçok ifratlar bırakılacak, birçok fena itiyatlar kötülencek; fakat birçokları da fazilet adını alacaklardır. Bunların herkeste bulunması yahut varmış gibi gösterilmesi lâzım gelecektir. Zamanımızdaki hakimlerin kanaatkârlığını kim methederse etsin; ben kendi hesabıma bu kanaatkârlıkta ruh oburluğunun incelmış bir şeklini görüyorum ve yapmacık sadelikleri gibi bunu da methe lâyük bulmuyorum.⁽¹⁾

İşte ahlâkımız böyle bir safiyet kazandı, ve biz böyle iyi insanlar haline geldik. Bu kadar hayırlı bir neticede edebiyat, ilim ve sanat kendi hisselerine düşeni araya dursunlar. Ben yalnız bir mülâhazamı ilâve ed

Hiçbir eserin bulunmadığı yerde illet aramaya lüzum yoktur; fakat burada eser aşikârdır; tefessüh meydandadır; ilimlerimiz ve sanatlarımız tekâmüle doğru gittikçe ruhlarımız bozulmuştur. Bu yalnız bizim devrimize ait bir felâket midir, diyeceksiniz. Hayır, efendiler; insandaki boş tecessüsün doğurduğu fenalıklar, yeryüzü kadar eskidir. Nasıl Okyanus sularının alçalıp yükselmesi gece bizi aydınlatan seyyarenin muntazam tesirine bağlı ise, namus ve ahlâkın akıbeti de ilim ve sanatların tekâmülüne bağlıdır. Onların ışıkları ufkumuzda yükseldikçe faziletin kaybolduğu görülmüş ve aynı hâdise her devirde ve her yerde vaki olmuştur.

Demosthenes'in bütün talâkatı lüksün ve sanatların uyuşturmuş olduğu vücudu diriltemedi.

Bir çobanın kurmuş ve çiftçilerin şereflere yükseltmiş olduğu Roma, Ennius ve Terentius'lar zamanında bozulmaya başlıyor. Ovidius'lardan, Catullus'lardan, Martialis'lerden, yalnız isimleriyle iffetli insanlarda endişe uyandıran bütün bu hayasız muharrirlerden sonra, evvelce faziletin tapınağı olan Roma, cinayetlerin yatağı, milletlerin yüzkarası ve barbarların oynacağı oluyor. Cihanın merkezi olan ve bunca milletlere boyunduruk vurmuş olan Roma, nihayet boyunduruk altına giriyor ve sukut ettiği gün, bir vatandaşa "iyi zevkin hakemi" unvanı verildiği günün arifesi oluyor.⁽¹⁾

Bizans da öyle olmadı mı? Şark İmparatorluğunun metropolü olan bu belde, cihanın merkezi olacak vaziyette idi; ve belki barbarlıktan ziyade bir hikmet eseri olarak Avrupa'dan kovulmuş olan ilim ve sanatların sığınağı olmuştu. Sefahet ve ahlâksızlığın en utanılacak şekilleri, en korkunç hiyanetler, katiller, zehirler; üstünde işlenen en korkunç cinayetler. İşte Konstantinopolis'in tarihini dolduran hâdiseler; işte asrımızın iftihar ettiği, bilgilerin çıkmış olduğu sâf kaynak!

edebiyat orada büyük bir rağbet görmekte ve devletin en yüksek mevkilerine yol açmaktadır. İlimler ahlâkı düzeltseydi, insanlara vatan için kan dökmeyi öğretseydi, mertliği artırsa idi. Çindeki milletlerin hakim, hür ve yenilmez olmaları icabederdi. Halbuki bu milletleerin yapmadıkları ahlâksızlık, işlemedikleri cinayet yoktur. Ne nazırlarının bilgisi, ne kanunlarının sözde hikmeti, ne de bu geniş imparatorluktaki nüfusun çokluğu onu cahil ve kaba Tatarların boyunduruğu altına girmekten kurtaramadı. O halde bütün âlimleri ne işine yaramış oldu? Onlara bol bol verdiği şereflere karşılık ne kazandı? Yoksa halkın köleliğe ve ahlâksızlığa düşmesi bir kazanç mı oldu?

Bu tablodan sonra boş bilg

temiz yüreklerini ve faziletlerini inşirah duyarak tasvir eder. Roma da fakir ve cahil olduğu zamanlar öyle idi. Nihayet, şu bildiğiniz dağlı millet de bugüne kadar öyle kalmıştır; nikbet günlerinin söndürmediği şecaatı, fena örneklerin bozamadığı sadakati ile meşhurdur.⁽¹⁾

Bu milletlerin tefekkürden başka faaliyetleri tercih etmiş olmaları budalalıklarından değildir. Başka memleketlerde işsiz bir takım insanların hayatlarını iyi ve kötü hakkında münakaşa etmekle geçirdikleri, birçok böbürlü ukalâların kendi kendilerini en parlak övüşlerle yükseltip başka milletlere barbarlar deyip geçtiklerini bilmiyor değillerdi; fakat onların ahlâklarına baktılar ve fikirlerini bile bile küçük gördüler.<

Unutmıyalım ki, Yunanistan'ın tam ortasında, mesut cehaleti kadar makul kanunlariyle meşhir bir site, kahramanlıkları insanlığın sınırlarını aşmış, yarı tanrı olmuş insanları kurduğu bir cumhuriyet doğmuştur. Ey isparta, boş bir telâkkinin lânetle andığı memleket, fenalıklar güzel sanatlar birlikte Atina'ya girerken zorba bir hükümdar orada bütün gayretini şairler şairinin eserlerini toplamağa sarfederken, sen sanatkârları, ilimleri, âlimleri duvarlarından dışarı kovuyordun.

Hâdiseler bu farkı iyice meydana çıkardı. Atina zarıflığın ve zevkin merkezi, hatipler ve filozofların memleketi oldu. Orada binaların zarafeti lisanın zarafetine uyuyor, her tarafta en mahir üstat

“Şairleri tetkik ettim; bu adamlar kabiliyetlerini kendilerine veya başkalarına zorla kabul ettiriyorlar, birer hakîm geçiniyorlar, herkes de onları öyle biliyor, halbuki hiç de böyle değiller.

Şairlerden sonra sanatkârlara geçtim. Sanat işinde hiç kimse benim kadar cahil değildi; sanatkârların çok güzel sırları olduğuna benden fazla inanan yoktu. Fakat gördüm ki onların hali de şairlerinkinden daha iyi değil; onlar da aynı vehim içinde yaşıyorlar. İçlerinde en kudretli birkaç sanatkâr memlekette yükseldi diye kendilerini insanların en akıllıları görüyorlar. Bu boş gururları benim gözümde bütün bilgilerini büsbütün kı

İşte, tanrıların yanında insanların en akıllısı ve bütün Yunanistanın gözünde Atinalıların en bilgisi saydığı adam böyle söylüyor; Sokrates cehaleti övüyor. Zannediyor musunuz ki Sokrates yeniden doğup aramızda yaşasa idi bizim âlimlerimiz ve sanatkârlarımız hakkında başka türlü düşünürdü? Hayır, efendiler; bu doğru adam bizim boş ilimlerimizi de küçük görürdü. Bizi her taraftan saran kitap yığınlarının artmasına yardım etmezdi ve kendi tilmizlerine olduğu gibi bizim çocuklarımıza da tek düstur olarak faziletinin hatırasını bırakırdı. İşte güzel olan, insanları böyle terbiye etmektir.

Atina'da Sokrates, yurttaşlarının

Ey Fabricius! iyi ki mezarından çıkıp da, kılıcınla kurtardığın Roma'yı, bütün fetihlerinden çok senin yüce adınla şeref kazanmış olan Roma'yı, böyle süsler, gösterişler içinde görmedin. Senin büyük ruhun bu hale kimbilir ne derdi! "Tanrılar! diye haykırırdın, nerede o tok gözlü, temiz yürekli insanların oturdukları kamış tavanlı kulübeler, toprak döşemeli evler! Nerede Romanın sadeliği! Bu uğursuz saraylar nereden çıktı? Bu acaip lisan nedir? Nedir bu heykeller, bu tablolar, bu âbideler? Çılgınlara, ne yaptınız? Siz, milletlerin efendisi, yendiğiniz zevk düşkünü insanların kölesi olmuşsunuz. Sizi lâf ustaları id

yaratamıyacağı bir sahneyi, yeryüzünde görülebilecek sahnelerin en güzelini görmüştü: Roma'ya, baş olmaya ve dünyayı idare etmeye lâayık iki yüz faziletli insanın toplandığı bir yere girmişti”.

Şimdi asırları ve ülkeleri aşp kendi memleketimizde, gözlerimizin önünde olup bitenlere bakalım. Yahut da hayır; bizi tiksindirecek olan bu çirkin levhaları bırakalım; başka başka isimler altında aynı şeyleri tekrarlamak zahmetine ne diye katlanalım? Ben Fabricius'un ruhunu boşuna çağırmadım: bu büyük adama söylettiğim sözlerin XII nci Louis yahut IV üncü Henri söyliyemezdi; ama ölümden yüz kere beter ac

Bu düşünceler insanlık için ne kadar ağır, gururumuz için ne kadar ezici. Nasıl olur? ahlâk bilgisizlikten mi gelir? İlimle fazilet biribirine aykırı şeyler midir? Böyle bir fikre inanmak insanı nerelere götürür? Doğru ama, insan bilgilerine hiç ölçüp biçmeden verdiğimiz iddialı ve göz kamaştırıcı kıymetlerin ne kadar mânasız, ne kadar boş olduğunu yakından görürsek, bu düşüncelerde hiç de aykırılık olmadığı meydana çıkar. O halde ilimlerin ve sanatların özlerine bakalım, ileri gitmelerinden neler doğabileceğini görelim ve tarihten çıkardıklarımızla düşüncelerimizin uygun düştüğü noktalarda artık hakikatı tereddütsüz kabul edelim.

II.

son haddine vardı. Kötülüklerin en ileri gittiği zaman onların, büyüklerin sarayları önünde mermer sütunlar üzerine dikildiği, Korinthos başlıklarına kazıldığı zaman olmuştur.

Hayatta rahatlıklar arttıkça, sanatlar ilerledikçe, lüks her tarafa yayıldıkça mertlik bozuluyor; askerlik değerleri kayboluyor: bu da yine, kapanık odalarda türeyen ilimlerin ve sanatların işidir. Got'lar Yunanistanı yağma ettikleri sırada bütün kütüphanelerin yangından kurtulmasına, içlerinden birinin ortaya attığı şu fikir sebep oldu: "Düşmanlarımızı askerlikten uzaklaştırmaya birebir olan bu eşyayı kendilerine

Kanunlarını öğrenmek için herkesin kendi içine bakması, ihtirasların sustuğu bir anda vicdanını dinlemesi yetişmiyor mu? Gerçek felsefe işte budur; biz onunla yetinmesini bilelim; edebiyat aleminde ölmezlik kazanan ünlü insanların şan ve şöhretini kıskanmadan kendimizi onlardan ayıralım; aramızdaki fark, eskiden iki büyük milleti birbirinden ayıran şerefli fark olsun: onların da biri iyi söz söylemesini, öteki iyi iş görmesini biliyordu.

